

УДК 355.72 (477) (091)

DOI: 10.33099/2707-1383-2020-35-1-131-144

Лищишин М. З., начальник Центральної стоматологічної поліклініки МО України, Головний стоматолог МО України, заслужений лікар України, лікар-стоматолог-хірург вищої кваліфікаційної категорії, кандидат медичних наук, полковник медичної служби (м. Київ)
Павловський Л. М., завідувач медичної частини Центральної стоматологічної поліклініки МО України (м. Київ)

ЦЕНТРАЛЬНА СТОМАТОЛОГІЧНА ПОЛІКЛІНІКА МІНІСТЕРСТВА ОБОРОНИ УКРАЇНИ В ІСТОРИЧНІЙ РЕТРОСПЕКТИВІ

У статті аналізується історичний шлях Центральної стоматологічної поліклініки Міністерства оборони України (ЦСП МО), яка була створена на базі 147-ї зуботехнічної лабораторії в серпні 1944 р. і підпорядкована санітарному відділу Київського військового округу. Поступово удосконалювалася матеріально-технічна база, зростав штат. Нині пацієнти отримують повний спектр послуг із діагностики, лікування та протезування зубів.

З початком проведення антитерористичної операції (АТО) на сході України зусиллями керівництва поліклініки було відновлено та укомплектовано відповідно до європейських стандартів роботу штатних пересувних стоматологічних кабінетів, які нині діють в зоні операції Об'єднаних сил (ООС). Центральна стоматологічна поліклініка МО України постійно проводить акції для учасників АТО/ООС та звільнених із полону з надання стоматологічної допомоги з використанням імплантатів, складного протезування, кісткової пластики важкопораненим.

Центральна стоматологічна поліклініка є науково-методичною, навчальною базою кафедри щелепно-лицевої хірургії і стоматології Української військово-медичної академії і проводить підготовку військових стоматологів. При поліклініці діє єдиний в Україні музей стоматології.

Ключові слова. *Центральна стоматологічна поліклініка, пересувний стоматологічний кабінет, російська агресія, військові стоматологи АТО/ООС.*

Постановка проблеми. 75-річний ювілей Центральної стоматологічної поліклініки Міністерства оборони України надає можливість розглянути становлення і діяльність даної установи в історичній ретроспективі – від далекого серпня 1944 року у Київському військовому окрузі до сучасного періоду операції Об'єднаних сил на Сході України.

Аналіз останніх публікацій. Питанням погляду у минуле на шляху до майбутнього Центральної стоматологічної поліклініки Міністерства оборони України присвячені праці Л. Павловського [8, 9, 12]. У публікаціях В. Вrabіє, О. Варченка, В. Коваленка [3] розглядалась проблема ролі і місця пересувних стоматологічних кабінетів в умовах ведення бойових дій в антитерористичній операції на Сході України у 2014-2015 рр. У статтях М. Лищишина, Л. Лихоти, В. Коваленка, І. Федірка [4] з'ясовувались особливості організації стоматологічної допомоги військовослужбовцям у зоні АТО. У статті О. Теревєрка [10] висвітлювалася проблематика стоматологічної допомоги для важкопоранених учасників АТО/ООС та звільнених із полону військовослужбовців.

Усі ці публікації вказують на те, що в даний час Центральна стоматологічна поліклініка Міністерства оборони України є провідною науково-методичною, навчальною базою кафедри щелепно-лицевої хірургії і стоматології Української військово-медичної академії. На базі ЦСП МО України готують

кадри військових стоматологів, які в зоні операції Об'єднаних сил працюють у штатних пересувних стоматологічних кабінетах, а у стаціонарних умовах забезпечують стоматологічні послуги для військових та цивільних пацієнтів.

Метою статті є аналіз історичного минулого Центральної стоматологічної поліклініки Міністерства оборони України, діяльність даної установи щодо організації стоматологічної допомоги військовослужбовцям в умовах проведення АТО / ООС на Сході України.

Виклад основного матеріалу. Центральна стоматологічна поліклініка Міністерства оборони України відзначила 75-річний ювілей. Такий відрізок часу в житті закладу медицини – це період, за яким стоїть досвід, мудрість, але разом з тим йому властиві молодість, енергійність і свіжі ідеї. Ювілей – добрий привід для того, щоб оцінити пройдений шлях, відтворити важливі віхи історії лікувального закладу, згадати тих, хто стояв біля його витоків і тих, хто своєю працею примножував подальші успіхи. Цей період, сповнений трагічних подій і змін на краще, дає можливість підбити підсумки, осмислити горизонти сьогодення й окреслити перспективи на майбутнє.

Сімдесят п'ять років тому передислокована до Києва 147 зуботехнічна лабораторія в серпні 1944 р. стала базою для створення 147 окружної стоматологічної поліклініки Київського військового округу (директива Генерального штабу № орг./16/311808). Воєнний відрізок шляху лікувального закладу дав безцінний досвід, перший медичний

персонал у складі всього 19 осіб успішно надавав медичну допомогу військовослужбовцям [8, с. 6].

Після війни лікування щелепно-лицевих поранень стало другорядним і перед військовою стоматологією постало питання про збільшення обсягу амбулаторної стоматологічної “планової санації” військовослужбовців. Водночас необхідно було відновити і розширити мережу стоматологічних поліклінік та кабінетів у військах для забезпечення лікування військовослужбовців і ветеранів Збройних Сил.

Поліклініка була підпорядкована санітарному відділу Київського військового округу (КВО) і знаходилась по вул. Інститутській, 46 у пристосованому приміщенні. У червні 1947 р. поліклініку переведено до приміщення Київського військово-медичного училища по вул. Мельникова, 68.

За період існування поліклініки її очолювали: підполковники м/с В'ячеслав Іванович Шипов, Костянтин Григорович Бельський, Іван Петрович Голдаєв, Микола Максимович Белан, Олександр Олександрович Любчевський, Микола Григорович Румянцев,

Василь Миколайович Беляков, полковники м/с Рафік Хановіч Камалов, нині – Михайло Зіновійович Лицишин.

Першим начальником поліклініки було призначено майора медичної служби В. І. Шипова, який очолював поліклініку з 14 жовтня 1944 р. по 16 червня 1951 р. Йому на зміну прийшов підполковник медичної служби К. Г. Бельський, який по червень 1962 р. займав цю керівну посаду.

В березні 1953 р. 147-у окружну поліклініку було переведено до приміщення по вул. Заньковецькій, 8 і розташовано на першому поверсі житлового будинку. По одній кімнаті займали терапевтичне та ортопедичне відділення, хірургічний та рентгенівський кабінети, дві кімнати – зубні техніки. У підвальному приміщенні знаходились аптека, литійна установка та інші служби. Прийом пацієнтів здійснювали в одну зміну [12, с. 7].

У травні 1955 р. в поліклініці запроваджено нові штати, загальною кількістю 35 осіб, що дало можливість суттєво збільшити об'єм стоматологічної допомоги та зубопротезування військовослужбовцям і ветеранам Збройних Сил. У поліклініці в одній з перших у Києві

при протезуванні почали застосовувати “вольтову дугу” під час виготовлення металевих зубів. На той час це було великим досягненням, оскільки в більшості стоматологічних поліклінік застосовували стандартні зубні заготовки [12, с. 8].

У червні 1962 р. начальником поліклініки було призначено підполковника медичної служби І. П. Голдаєва, але в зв'язку з тяжкою хворобою тимчасово функціональні обов'язки начальника поліклініки виконував начальник ортопедичного відділення поліклініки службовець Ю. П. Лисоволик.

За часу керування підполковника медичної служби М. М. Белана із січня 1965 р. по вересень 1967 р. значно покращилася матеріально-технічна база: у 1966 р. було придбано пристрій для виливання металевих зубів, стоматологічне устаткування з турбіною Чехословацького виробництва. Це дало можливість ортопедам виготовляти якісні металеві вироби не із стандартних заготовок, а пропонувати кожному пацієнтові індивідуальне моделювання. Наступник – підполковник медичної служби О. О. Любчевський (з вересня

1967 р. по жовтень 1973 р.) продовжив оновлення матеріально-технічної бази лікувального закладу. Також велику увагу надавали підвищенню кваліфікації лікарського і середнього медичного персоналу, яке проходило в Ленінградській військово-медичній академії, а також у 408-му окружному військово-госпіталі. Активізувалась науково-практична робота в галузі військової стоматології, відбувалися численні гарнізонні стоматологічні конференції та семінари [8, с.7].

У жовтні 1973 р. колектив поліклініки очолив майор медичної служби М. Г. Рум'янцев, а з грудня 1976 р. по травень 1989 р. – підполковник медичної служби В. М. Беляков. Штат поліклініки за цей час збільшився до 56 працівників. Паралельно підвищились обсяг і якість надання стоматологічної допомоги в гарнізоні та військах округу в цілому. Наприклад, за 1976 р. кількість відвідувань становила 36 800. Систематично лікарі поліклініки виїжджали в інші гарнізони з метою надання методичної та практичної допомоги.

Начальник Військово-медичного відділу Київського військового округу

(КВО) генерал-майор медичної служби А. А. Борисов не тільки здійснював контролюючі функції, але й надавав велику допомогу. Через зростання обсягу роботи приміщень стало недостатньо, також потребували поліпшення умови праці, тож рішенням командувача військами КВО 6 червня 1976 р. поліклініка була переведена до нового приміщення по вул. Кутузова, 14, в якому розміщена й нині [12, с. 10].

Особливу увагу тут надавали підвищенню кваліфікації медичних працівників, науково-практичній та винахідницькій роботі. Було опубліковано 30 наукових праць і 5 винаходів, захищено кандидатську дисертацію О. М. Данченком. Працюючи завідувачем відділення, він постійно займався розробкою науково-практичних експериментальних тем, що охоплювали широке коло актуальних проблем стоматології, присвячених вивченню пародонтозу (із застосуванням підсадки тканин, введенням газоподібного кисню, опромінення крові лазером), гальванізації в порожнині рота, дії діодинамічних струмів і їх застосування в стоматології. Плідну наукову діяльність О. М. Данченко по-

єднував із широкою клінічною практикою. Ще в 1968-1969 рр. О. М. Данченко успішно став упроваджувати імплантацію. Притому, що в колишньому СРСР лише в 1983 р. була організована експериментальна лабораторія зубної імплантації та протезування [8, с. 8].

Наприкінці 1985 р. лікувальне відділення почало підготовчий період із широкого впровадження імплантації в клінічну практику. Готових металевих титанових імплантів на той час в СРСР не було. Через рік їх було виготовлено в Інституті електрозварювання ім. Є. О. Патона НАН України. Перші їхні зразки, у створенні яких брав активну участь О. М. Данченко, зберігаються в музеї стоматології Центральної стоматологічної поліклініки МО України [9, с. 108]. Одночасно виготовляли й інструменти для проведення імплантації. І наприкінці 1986 р. у поліклініці почали клінічне застосування імплантів у стоматології. Матеріали спостереження було опубліковано в 1990 р. [12, с. 19].

У 1980 р. на Всеармійському огляді стоматологічних поліклінік 147-а окружна стоматологічна поліклініка

була нагороджена дипломом II ступеня. У вересні 1981 р. на базі поліклініки проведено збір головних військових стоматологів округів і начальників окружних стоматологічних поліклінік МО СРСР. На зборі з доповідями виступили лікарі поліклініки О. М. Данченко, Ю. П. Лісоволик, С. С. Василенко.

З травня 1989 р. по листопад 2010 р. та з квітня 2012 р. по жовтень 2014 р. поліклініку очолював полковник медичної служби Р. Х. Камалов, учасник бойових дій в Афганістані, головний стоматолог МО України, кандидат медичних наук, заслужений лікар України. 22 лютого 1993 р. 147-а стоматологічна поліклініка Київського військового округу була реорганізована у Центральну стоматологічну поліклініку МО України (Директива НГШ ЗС України від 17.12.92 р. № 115/1/0609). У жовтні 2014 р. начальником Центральної стоматологічної поліклініки міністерства оборони України було призначено підполковника медичної служби М. З. Лищишина, на даний час полковника медичної служби, кандидата медичних наук, заслуженого лікаря України [8, с. 9].

Останніми роками в поліклініці відбулися значні зміни. Стильний дизайн приміщень та сучасні технології – ланки одного ланцюга, якісний крок колективу вперед. Пацієнти отримують повний спектр послуг із діагностики, лікування та протезування зубів. Профільну допомогу їм надає висококваліфікований персонал, який володіє найсучаснішими стоматологічними технологіями.

Нині в лікувальній установі працюють у дві зміни близько 100 лікарів, з яких 7 офіцерів, і 150 осіб середнього медичного і обслуговуючого персоналу. У відділеннях надають всі види планової терапевтичної та невідкладної амбулаторної хірургічної допомоги, проводять планову профілактику стоматологічних захворювань. За день поліклініку відвідують близько 300 пацієнтів. Прийом здійснюється й у вихідні дні [8, с. 9].

Стоматологи-хірурги видаляють зуби будь-якого ступеня складності, проводять планові операції з видалення новоутворень, одонтогенних кіст, зубозберігаючі та пародонтологічні операції, дентальну імплантацію тощо.

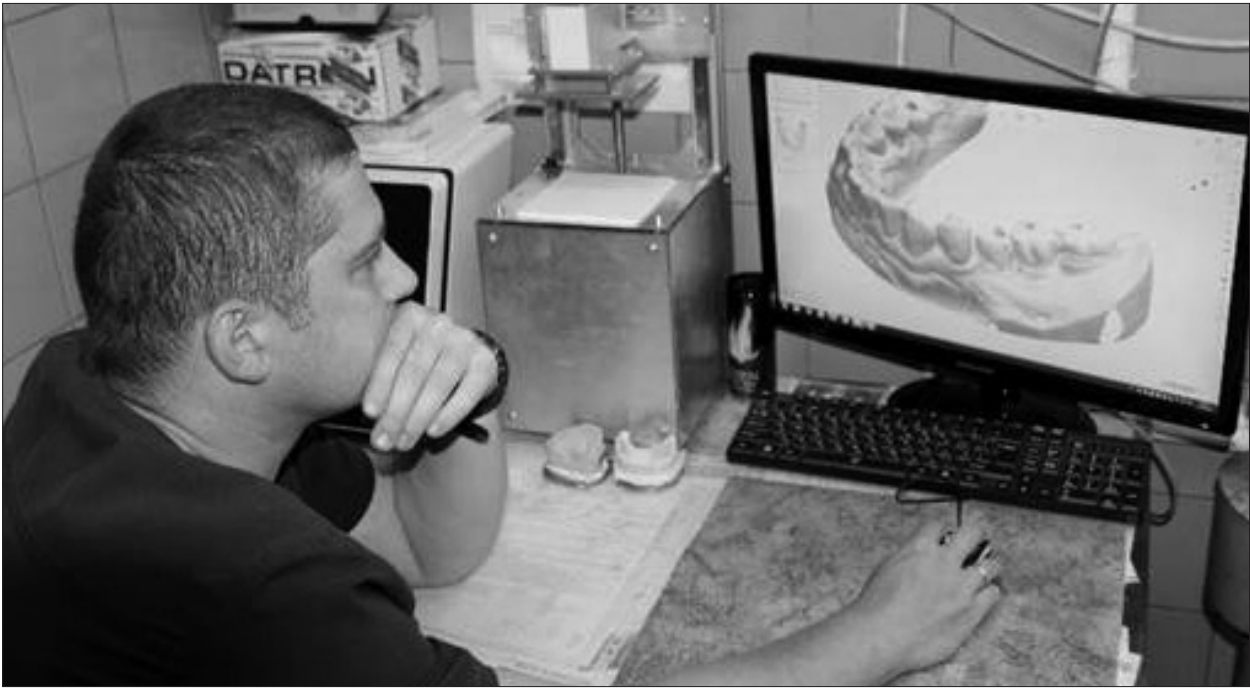
Упроваджуються найсучасніші методики хірургічного лікування захворювань пародонту, які потребують комплексного підходу.

У поліклініці функціонує ортопедичне відділення із зуботехнічною лабораторією, де працює 14 лікарів-стоматологів-ортопедів та 16 зубних техніків. Серед них лікарі високої кваліфікації Ю. В. Гребенюк, О. В. Степанова, О. В. Трохимчук. Серед зубних техніків – заслужений працівник охорони здоров'я України А. Н. Маслаков, старший зубний технік А. В. Жураківський, Н. М. Вербенко, які працюють у поліклініці понад 40 років.

Кількість запротезованих пацієнтів за останні два роки склала 8 085, за сучасними технологіями (протезування на імплантат) – 378 осіб. На базі відділень, за активної участі колективу та різноманітних волонтерських організацій, проводяться соціальні заходи з реабілітації ветеранів та військовослуж-

бовців Збройних Сил України, в тому числі ветеранів Другої світової війни, війни в Афганістані, військовослужбовців антитерористичної операції / операції Об'єднаних сил [2].

Російсько-терористична агресія на Сході України стала важким викликом для нашої держави та її народу. З початком проведення антитерористичної операції на сході України зусиллями керівництва поліклініки було відновлено роботу штатних пересувних стоматологічних кабінетів. Їх укомплектовано відповідно до європейських стандартів що суттєво підвищило якість лікування пацієнтів у зоні проведення антитерористичної операції / операції Об'єднаних сил [3, с. 105; 5, с. 14]. 25 травня 2015 року підписано меморандум про співпрацю між Військово-медичним департаментом МО України та Українською асоціацією стоматологів [6]. І вже 28 травня 2015 р на базі Центральної стоматологічної поліклініки МО України

пройшла науково-практична конференція лікарів-стоматологів адміністративно-територіальної зони відповідальності Головного військово-медичного клінічного центру МО України та ЦСП МО України “Проблемні питання надання стоматологічної допомоги військовослужбовцям, учасникам АТО та ветеранам ЗС в адміністративно-територіальній зоні відповідальності в сучасних умовах та шляхи їх вирішення”. Тут розглянули питання організації якісного стоматологічного забезпечення в Збройних Силах України та зони відповідальності, зокрема, нормативно-правові документи, які регулюють цю діяльність, застосування сучасних технологій в ЦСП при реабілітації учасників АТО, аспекти ендодонції та ортопедичного лікування. Проведено практичне заняття “Хірургічні методи лікування вторинних адентій (дентальна імплантація), відновлення анатомічної форми депульпованого зуба скलो-

локонними штифтами, рентгенологічні методи дослідження в практиці лікаря-стоматолога” [7].

З метою розвитку реабілітації пацієнтів у грудні 2015 року пройшов 3-й Національний український стоматологічний конгрес, результатом якого стало налагодження співпраці з іншими військовими формуваннями та цивільними лікарями, створення мобільних стоматологічних кабінетів для роботи в зоні АТО та організовано санацію мобілізованих військовослужбовців. На навчальних полігонах було розгорнуто та оснащено 10 стаціонарних кабінетів на 16 робочих місць [4, с. 30-35].

Водночас велася робота над відновленням матеріально-технічної бази. Зокрема, в 2015 році було проведено випробовування сучасного стоматологічного комплексу на базі вітчизняного автомобіля “КРАЗ” та введено 10 таких машин до складу ЗС України [2]. В зону проведення антитерористичної опера-

ції в окремих районах Донецької та Луганської областей при сприянні лікарів-волонтерів було передано пересувний стоматологічний кабінет [11].

Центральна стоматологічна поліклініка МО України постійно проводить акції для учасників АТО/ООС та звільнених із полону з надання стоматологічної допомоги з використанням імплантатів, складного протезування, кісткової пластики важкопораненим. Одним із прикладів цього слугує акція 2 березня 2020 року. Так як іноземні лікарі не змогли взяти участь в акції, керівництво військової стоматології звернулося до колег із приватних клінік. Відгукнулося близько 20 стоматологів, які встановлювали імплантати вітчизняного виробництва, що не поступаються якістю іноземним. Цей захід став десятим щодо безкоштовного протезування учасників АТО/ООС і третім – для повернутих із полону [10]. За останні 5 років у комплексі заходів медичної реабілітації вої-

нів АТО/ООС вже було прооперовано понад 1 000 військовослужбовців [13].

На сьогодні вже здійснено для цього низку важливих кроків: спільно з волонтерами створено єдиний медичний простір, що дозволяє оптимізувати надання допомоги, започатковано так звану єдину електронну картку бійця, з якою лікар може ознайомитись у будь-якій географічній точці зі свого девайса. Продовжується робота мобільних стоматологічних лабораторій та кабінетів, які стануть у пригоді не тільки у зонах воєнних дій, але й у разі стихійних лих, тощо [1].

Значну лікувально-профілактичну та методичну допомогу надають лікарі-стоматологи військовослужбовцям у гарнізонах та цивільному населенню. Зокрема персонал ЦСП надавав стоматологічну допомогу місцевим жителям Закарпаття (восени 1998 р.) та Новобогданівки, що постраждали в результаті надзвичайної ситуації (2006 р.).

Нині у ЦСП МО України функціонують добре обладнані діагностичні і лікувальні кабінети, в процесі лікування застосовують матеріали та технології, які відповідають світовим стандартам. Створена спеціальна комп'ютерна програма, що стежить за застосуванням різних видів матеріалів та інструментів, які широко використовуються у сучасній стоматології, а також надає повну інформацію про пацієнтів. Для успішного проведення ендодонтичного лікування з метою кращої візуалізації складної анатомії кореневих каналів застосовується дентальний мікроскоп. Використовується сучасна рентгенологічна діагностика, яка є основним методом дослідження у стоматології. Поліклініка одна з перших в Україні ще у 1997 р. перейшла на цифрову технологію обробки рентгенівських знімків. Рентгенівський кабінет обладнаний сучасною рентгенівською апаратурою провідних виробників: дентальний рентгенівський апарат фірми MORITA (Японія), ортопантомограф VATECH (Південна Корея) і комп'ютерний томограф MAYRAY (Італія). Кабінет працює у дві зміни, за одну зміну виконують до 50 прицільних знімків, 20 ортопантомограм і 6 КТ-досліджень [8, с.10].

Кафедра щелепно-лицьової хірургії і стоматології Української військово-медичної академії у Центральній стоматологічній поліклініці проводить стажування військових стоматологів; медзаклад є її науково-методичною, навчальною базою.

У ній регулярно проводяться заняття під керівництвом Асоціації стоматологів України. Поліклініка – колективний член Асоціації стоматологів України і Міжнародної академії комп'ютерних наук та систем. Стоматологи поліклініки працюють у тісному контакті зі стоматологами різних країн світу. За період існування поліклініки опубліковано близько 560 наукових робіт, видано 4 збірники наукових праць, 5 книг, 20 методичних рекомендацій, упроваджено в практику 25 раціоналізаторських пропозицій, захищено 7 кандидатських дисертацій.

Ще у вересні 2006 р. при поліклініці створено єдиний в Україні музей стоматології, який відвідують військові та цивільні стоматологи Києва й областей України, медичні працівники різних спеціальностей, а також багато працівників інших професій. Тут проводяться наукові конференції, семінари, заняття з лікарями і студентами [9, с. 80].

Багато зусиль для розвитку поліклініки, удосконалення лікувально-діагностичної роботи доклали лікарі С. С. Василенко, А. Ф. Тодосько, Ю. П. Лісоволик, В. М. Дубровська, І. Т. Доля, Л. О. Султинова, О. С. Павленко, П. М. Ссорін, Н. М. Артемева, Н. С. Таран, А. Н. Маслаков та ін.

У поліклініці працюють 4 заслужених лікарів України, 3 заслужених працівників охорони здоров'я, 4 кандидати медичних наук, 18 лікарів вищої категорії, 4 лікарі, які мають досвід роботи в умовах бойових дій в Афганістані, Ємені, Боснії, Герцеговині, зоні операції Об'єднаних сил.

Висновок. 75-річний термін діяльності Центральної стоматологічної поліклініки Міністерства оборони України надає можливість в історичній ретроспективі осмислити еволюцію даної установи і трансформацію її стоматологічних послуг, основні віхи та постаті, що залишили слід у розвитку лікувального закладу.

Центральна стоматологічна поліклініка Міністерства оборони України є складовою частиною кафедри щелепно-лицевої хірургії і стоматології Української військово-медичної академії.

Колектив поліклініки – це професіонали високого класу, які готують кадри військових стоматологів для Збройних Сил України. Випускники Української військово-медичної академії надають вітчизняним військовослужбовцям якісні стоматологічні послуги як у зоні операції Об'єднаних сил, так і у стаціонарних умовах.

Військові стоматологи в загальній системі медичного забезпечення Збройних Сил України – це невід'ємна складова їх високої боєздатності і могутності.

Список використаних джерел і літератури

1. 16 стоматологічних операцій та 100 імплантатів для учасників АТО/ООС та звільнених з полону військовослужбовців зробили в ЦСП Міноборони. – Режим доступу: <https://mva.gov.ua/ua/news/16-stomatologichnih-operacij-ta-100-implantativ-dlya-uchasnikiv-atoos-ta-zvilnenih-z-polonu-vijskovosluzhbovciv-zrobili-v-csp-minoboroni>
2. Військові стоматологи пролікували понад 10 тисяч мобілізованих бійців. – Режим доступу: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/146>
3. Вrabіє В.І. Роль та місце пересувних стоматологічних кабінетів в умовах ведення бойових дій на сході України: матеріали 3 Національного українського стоматологічного конгресу, 22-23 жовтня 2015 р. Київ / В.Ш. Вrabіє, О.В. Варченко, В.В. Коваленко // Новини стоматології. – 215. – № 4 (85). – С.100-107.
4. Лищишин М.З. Стан стоматологічної допомоги військовослужбовцям в зоні проведення антитерористичної операції на сході України / М.З. Лищишин, А.М.Лихота, В.В.Коваленко, І.В.Федірко // Військова медицина України. – 2015. – № 1. – С. 30-35.
5. Лищишин М.З. Особливості організації стоматологічної допомоги військовослужбовцям під час проведення операції Об'єднаних сил / М.З. Лищишин, А.М. Лихота, В.В. Коваленко // Сучасні аспекти військової стоматології: зб. наук. праць Центральної стоматологічної поліклініки. – Київ., 2019. – Вип. 3. – С. 12-18.
6. Меморандум про співпрацю між Військово-медичним департаментом МОУ та Українською асоціацією стоматологів. – Режим доступу: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/107>
7. На базі Центральної стоматполіклініки Міністерства оборони України триває черговий

етап спеціалізованої реабілітації військовослужбовців. – Режим доступу: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/188>

8. Павловський Л.М. Центральній стоматологічній поліклініці 75 років – погляд у минуле на шляху до майбутнього / Л.М. Павловський // Сучасні аспекти військової стоматології: зб. наук. праць Центральної стоматологічної поліклініки. – Київ., 2019. – Вип. 3. – С. 5-11.

9. Павловський Л.Н. Музей стоматології / Л. Павловський. – К.: Здоров'я, 2011. – 144 с.

10. Тереве́рко О. Благодійна акція небайдужих стоматологів для важкопоранених учасників АТО/ООС та військовослужбовців, звільнених із полону. – Режим доступу: <http://www.mil.gov.ua/news/2020/03/02/blagodijna-akczija-nebajduzhih-stomatologiv-dlya-vazhkoporaneni-h-uchasnikiv-ato/oos-ta-vijskovosluzhbovcziv-zvilnenih-iz-polonu>

11. Українським бійцям в зону АТО передали мобільний стоматологічний кабінет. – Режим доступу: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/136>

12. Центральна стоматологічна поліклініка (минуле, сучасне, майбутнє) / Укл. Л.М. Павловський. – К.: ДІА, 2019. – 64 с.

13. Черговий етап безкоштовного протезування для військовослужбовців із зони АТО. – Режим доступу: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/116>

References

1. 16 stomatolohichnykh operatsii ta 100 implantativ dlia uchasnykiv ATO/OOS ta zvilnenykh z polonu viiskovosluzhbovtsiv zrobyly v TsSP Minoborony. – Rezhym dostupu: <https://mva.gov.ua/ua/news/16-stomatologichnih-operacij-ta-100-implantativ-dlya-uchasnikiv-ato-oos-ta-zvilnenih-z-polonu-vijskovosluzhbovciv-zrobili-v-csp-minoboroni>

2. Viiskovi stomatolohy prolikuvaly ponad 10 tysiach mobilizovanykh biitsiv. – Rezhym dostupu: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/146>.

3. Vrabiiie V.I. Rol ta mistse peresuvnykh stomatolohichnykh kabinetiv v umovakh vedennia boiovykh dii na skhodi Ukrainy: materialy 3 Natsionalnogo ukrainskoho stomatolohichnogo konhresu, 22-23 zhovtnia 2015 r. Kyiv / V.Sh. Vrabiiie, O.V. Varchenko, V.V. Kovalenko // Novyny stomatolohii. – 215. – № 4 (85). – S. 100-107.

4. Lyshchyshyn M.Z. Stan stomatolohichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtsiam v zoni provedennia antyterorystychnoi operatsii na skhodi Ukrainy / M.Z. Lyshchyshyn, A.M. Lykhota, V.V. Kovalenko, I.V. Fedirko // Viiskova medytsyna Ukrainy. – 2015. – № 1. – S. 30-35.

5. Lyshchyshyn M.Z. Osoblyvosti orhanizatsii stomatolohichnoi dopomohy viiskovosluzhbovtsiam pid chas provedennia operatsii Obiednanykh syl / M.Z. Lyshchyshyn, A.M. Lykhota, V.V. Kovalenko // Сучасні аспекти військової стоматології: зб. наук. праць Тсентралної стоматологічної поліклініки. – Київ, 2019. – Вип. 3. – С. 12-18.

6. Memorandum pro spivpratsiu mizh Viiskovo-medychnym departamentom MOU ta Ukrainskoiu asotsiatsiieiu stomatolohiv. – Rezhym dostupu: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/107>

7. Na bazi Tsentralnoi stomatopolikliniky Ministerstva oborony Ukrainy tryvaie chervoyi etap

spetsializovanoi reabilitatsii viiskovosluzhbovtziv. – Rezhy m dostupu: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/188>

8. Pavlovskiy L.M. Tsentralnii stomatolohichnii poliklinitsi 75 rokiv – pohliad u mynule na shliakhu do maibutnoho / L.M. Pavlovskiy // Cuchasni aspekty viiskovoi stomatolohii: zb. nauk. prats Tsentralnoi stomatolohichnoi polikliniky. – Kyiv, 2019. – Vyp. 3. – S. 5-11.

9. Pavlovskiy L.N. Muzei stomatolohii / L. Pavlovskiy. – K.: Zdorovia, 2011. – 144 s.

10. Tereverko O. Blahodiina aktsiia nebaiduzhykh stomatolohiv dlia vazhkoporanenykh uchastnykiv ATO/OOS ta viiskovosluzhbovtziv, zvilnenykh iz polonu. – Rezhy m dostupu: <http://www.mil.gov.ua/news/2020/03/02/blagodijna-akcziya-nebajduzhih-stomatologiv-dlya-vazhkoporanenih-uchastnykiv-ato/oos-ta-vijskovosluzhbovcziv-zvilnenih-iz-polonu>

11. Ukrainskym biitsiam v zonu ATO peredaly mobilnyi stomatolohichnyi kabinet. – Rezhy m dostupu: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/136>

12. Tsentralna stomatolohichna poliklinika (mynule, suchasne, maibutnie) // Ukl. L.M. Pavlovskiy. – K.: DIA, 2019. – 64 s.

13. Chervovyi etap bezkoshtovnoho protezuvannia dlia viiskovosluzhbovtziv iz zony ATO. – Rezhy m dostupu: <http://www.csp.mil.gov.ua/creativework/ukr/116>

Lyshchyshyn M. Z., Candidate of medical sciences, Head of the Central Dental Polyclinic, Chief Dentist of the Ministry of Defense of Ukraine, Honored Doctor of Ukraine, Dental Surgeon of the Highest Qualification Category, Colonel of medical service

Pavlovskiy L. M., Chief of the Medical Unit of the Central Dental Polyclinic of the Ministry of Defense of Ukraine

CENTRAL DENTAL CLINIC OF THE MINISTRY OF DEFENSE OF UKRAINIAN IN THE HISTORICAL RETROSPECTIVE REVIEW

The article analyzes a history of the Central Dental Polyclinic of the Ministry of Defense of Ukraine, which was established on the basis of the 147th Dental Laboratory in August 1944 under the Sanitary department of the Kyiv Military District. The material and technical base of the Central Dental Polyclinic was gradually improved and the number of personnel increased. Particular attention was paid to the training of medical professionals, as well as to the scientific, practical and inventive activities. Nowadays, patients can receive a full range of services in diagnosis, treat-

ment and prosthetics of teeth. The personnel use modern technologies and provide all types of therapeutic and emergency outpatient surgical care. Since the beginning of the anti-terrorist operation (ATO) in eastern Ukraine, the Polyclinic's management has restored and completed full-time mobile dental modules in accordance with European standards which currently operate in the area of the United Forces Operation (UFO).

The Central Dental Polyclinic of the Ministry of Defense of Ukraine constantly works for participants of ATO / UFO and those who was released from the captivity. The Polyclinic conducts dental care with the use of implants, complicated prosthetics, bone plastics for seriously injured people. A single electronic card of a military man was launched and the Unified medical space was created in order to optimize the healthcare. Nowadays, the Central Dental Polyclinic of the Ministry of Defense of Ukraine has well-equipped diagnostic and treatment rooms and uses materials and technologies that meet the world standards, as well as dental microscopes, radiological diagnostics, etc.

The Central Dental Polyclinic is a scientific, methodological and educational base of the Department of Maxillofacial Surgery and Dentistry of the Ukrainian Military Medical Academy and provides training for military dentists.

The only dentistry museum in Ukraine operates at the Polyclinic.

Keywords. *Central Dental Polyclinic, mobile dental module, Russian aggression, military dentists ATO / UFO.*